

Sygn. akt I ACa 795/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 lutego 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Regina Kurek
Sędziowie:	SSA Marek Boniecki (spr.) SSA Anna Kowacz-Braun
Protokolant:	st. sekr. sądowy Urszula Kłosińska

po rozpoznaniu w dniu 15 lutego 2018 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa **Skarbu Państwa - Naczelnika Drugiego Urzędu Skarbowego w K.**

przeciwko **N. C., H. C. i M. C.**

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną

na skutek apelacji strony powodowej

od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie

z dnia 28 lutego 2017 r. sygn. akt I C 1718/15

I. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie 2 w ten sposób, że uchyla zawarte w nim rozstrzygnięcie oraz w punkcie 3 w ten sposób, że nadaje mu treść:

„3. zasądza od H. C. i M. C. na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kwoty po 2 400 zł (dwa tysiące czterysta złotych) tytułem zwrotu kosztów procesu.”;

II. zasądza od H. C. i M. C. na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kwoty po 2 085 zł (dwa tysiące osiemdziesiąt pięć złotych) tytułem kosztów postępowania odwoławczego.

SSA Marek Boniecki SSA Regina Kurek SSA Anna Kowacz-Braun

Sygn. akt I ACa 795/17

Uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie

z dnia 15 lutego 2018 r.

działkę o numerze (...) podzielono na działki (...)/(...)i (...), a decyzją z 12 lutego 2014 r. dokonano podziału działki (...) na działki (...). H. C. prowadziła działalność gospodarczą pod firmą (...) przez okres czterech lat, do końca 2008 r., a jej mąż M. C. był pełnomocnikiem na podstawie udzielonego mu pełnomocnictwa przez właścicielkę firmy. Jeszcze przed zawarciem umowy w dniu 11 października 2010 r. H. C. została przesłuchana w charakterze świadka w sprawie o sygn. (...) na okoliczność sposobu prowadzenia działalności gospodarczej w firmę (...) oraz sposobu wystawiania faktur i osób upoważnionych do wystawiania faktur. W dniu 21 listopada 2012 r. prokurator wydał postanowienie o przedstawieniu H. C. zarzutów o popełnieniu przestępstwa z art. 271 § 1 i 3 k.k., art. 237 k.k. i art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k., a w dniu 4 listopada 2013 r. wydał postanowienie o uzupełnieniu powyższego postanowienia. Przesłuchiwana odpowiednio w dniach 22 listopada 2012 r. i 21 listopada 2013 r. H. C. nie przyznała się do popełnienia zarzucanych jej czynów. Decyzją z dnia 7 grudnia 2012 r. Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w K. określił wysokość zobowiązania podatkowego w podatku H. C. od towarów i usług za miesiące od stycznia 2007 roku do października 2007 r. i grudnia 2007 r. Decyzja została utrzymana mocą decyzji Dyrektora Izby Skarbowej w K. z dnia 1 lipca 2013 r. Na podstawie decyzji z 7 grudnia 2012 r. zostały wystawione w dniu 8 stycznia 2013 r. tytuły wykonawcze. Postępowanie egzekucyjne zostało umorzone na podstawie art. 824 §1 pkt 3 k.p.c. wobec bezskuteczności egzekucji. Decyzją z dnia 11 grudnia 2012 roku Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w K. określił wysokość zobowiązania podatkowego H. C. w podatku od towarów i usług za miesiące od stycznia 2008 r. do października 2008 r. i grudnia 2008 r. Na podstawie tej decyzji zostały wystawione w dniu 19 września 2013 r. tytuły wykonawcze. Decyzja ta została utrzymana mocą decyzji Dyrektora Izby Skarbowej w K. z dnia 25 lipca 2013 r. Postępowanie egzekucyjne zostało umorzone na podstawie art. 824 §1 pkt 3 k.p.c. wobec bezskuteczności egzekucji. Decyzją z dnia 11 grudnia 2012 r. Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w K. określił wysokość zobowiązania podatkowego H. C. w podatku dochodowym od osób fizycznych za rok 2008 w kwocie 115.764 zł. Na podstawie tej decyzji został wystawiony w dniu 19 września 2013 r. tytuł wykonawczy. Decyzja ta została utrzymana mocą decyzji Dyrektora Izby Skarbowej w K. z dnia 27 sierpnia 2013 r. Postępowanie egzekucyjne zostało umorzone na podstawie art. 824 §1 pkt 3 k.p.c. wobec bezskuteczności egzekucji. Wierzytelności z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za rok 2008 do kwoty 244.131 zł, podatku od towarów i usług za marzec 2007 r. do kwoty 559.101 zł, podatku od towarów i usług za rok 2008 do kwoty 594.174 zł, dochodowego od osób fizycznych za rok 2008 do kwoty 173.646 zł i podatku od towarów i usług za rok 2007 do kwoty 966.874 zł zostały zabezpieczone hipotekami przymusowymi, zajmując pozycje odpowiednio od 1 do 5, na nieruchomości objętej księgą wieczystą o numerze (...), która to nieruchomość objęta jest wspólnością ustawową małżeńską H. C. i M. C.. Łączna suma zaległości podatkowych H. C. na dzień 16 lipca 2015 r. wynosiła 2.158.947,96 zł. W 24 listopada 2004 r. tragicznie zmarł syn M. C. i H. C.. Na skutek tego zdarzenia H. C. zachorowała na depresję, która trwa po dziś dzień. Zdiagnozowano u niej uszkodzenia centralnego układu nerwowego. Z tych powodów od 23 marca 2012 r. do 19 kwietnia 2012 r. przebywała w szpitalu specjalistycznym, orzeczono wobec niej niezdolność do pracy i przyznano jej rentę. Także M. C. był hospitalizowany w dnach od 28 marca 2011 roku do 8 kwietnia 2011 roku w szpitalu specjalistycznym. Ma także problemy z sercem. W roku 2014 przyznano mu rentę.

W ustalonym przez siebie stanie faktycznym, po dokonaniu analizy zebranego w sprawie materiału dowodowego, Sąd Okręgowy uznał w pierwszej kolejności powództwo jako służące ochronie wierzytelności publicznoprawnych za dopuszczalne. W dalszej kolejności Sąd stwierdził, że spełnione zostały względem N. C. wszelkie przesłanki uwzględnienia skargi paulińskiej, przewidziane przepisami art. 527 i nast. k.c. W zakresie powództwa wobec H. C. i M. C. Sąd pierwszej instancji uznał, że w świetle przepisu art. 531 §1 k.c. nie są oni biernie legitymowani, albowiem nie sposób przypisać im przymiotu osoby trzeciej. Pojęcie „osoba trzecia” odnosi się do stosunku prawnego istniejącego pomiędzy wierzycielem a osobą zobowiązaną do spełnienia na jego rzecz świadczenia pieniężnego (dłużnikiem). Chodzi więc o podmiot pozostający poza dotychczasowym stosunkiem prawnym. Dłużnik z natury rzeczy takim podmiotem nie jest. Nie jest nim nawet wówczas, gdy przekazuje osobie trzeciej prawo majątkowe zbywalne, zastrzegając dla siebie służebność umożliwiającą mu dalsze korzystanie z nieruchomości w określonym zakresie. W tym ostatnim przypadku nie można uznać dłużnika za podmiot odnoszący korzyść majątkową. Wiadomo, że prawo własności do danej rzeczy jest najszerszym prawem do rzeczy jakie zna system polskiego prawa cywilnego. Wszystkie inne prawa w tym służebności mają węższą treść i w konwencji ich wartość ekonomiczna musi być niższa. Dla oceny, czy dłużnik odniósł korzyść czy stratę, należy uwzględnić ogólny wynik ekonomiczny danej czynności, a nie jedynie jeden jej aspekt polegający na tym, że w majątku dłużnika pojawiało się nowe prawo (w tym wypadku służebność).

Ogólny wynik ekonomiczny zbycia własności, nawet z ustanowieniem służebności tzw. zbycie konstytutywne, przy którym powstaje nowe prawo, prowadzi do zmniejszenia majątku zbywcy. Gdyby było odmiennie to nawet powodowie nie mogli by powoływać się na przedmiotową darowiznę, gdyż dłużnik odnosiłby korzyść w postaci nabycia prawa majątkowego. W dalszej kolejności Sąd Okręgowy wskazał, że w rozpoznawanej sprawie przedmiotem skargi pauliańskiej jest umowa darowizny wraz z którą to czynnością ustanowione zostało prawo służebności mieszkania polegająca na prawie do zamieszkiwania w całym budynku mieszkalnym nr (...), jednakże czynność ta nie podlega oddzielnej ocenie z punktu widzenia art. 527 i nast. k.c. W takiej bowiem sytuacji przedmiotem skargi jest cała umowa, zawierająca wolę przeniesienia własności nieruchomości i jednocześnie obciążająca nieruchomość ograniczonym prawem rzeczowym. Rozdzielenie obu czynności i żądanie przez stronę powodową uznania za bezskuteczną odrębnie umowy darowizny i umowy ustanowienia prawa użytkowania należy uznać za naruszające przepis art. 527 k.c.

Wyrok powyższy w części oddalającej powództwo względem H. C. i M. C. oraz rozstrzygającej o kosztach procesu wobec tych pozwanych zaskarżył apelacją powód, wnosząc o jego zmianę poprzez uchylene rozstrzygnięcia zawartego w punkcie 2 wyroku oraz zasądzenie na rzecz Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kosztów procesu od H. C. i M. C..

Apelujący zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 527 §1 k.c. w zw. z art. 527 §2 k.c. oraz art. 531 §1 k.c. poprzez błędną ich wykładnię i uznanie, że pozwani H. C. i M. C. nie posiadają legitymacji biernej, podczas gdy jako beneficjenci służebności osobistej ustanowionej wraz z dokonaną przez nich umową darowizny stali się osobami biernie legitymowanymi w procesie paulińskim oraz że nie uzyskali korzyści majątkowej, co w konsekwencji doprowadziło do błędnego niezastosowania tych przepisów i oddalenia powództwa w stosunku do ww. pozwanych.

W odpowiedzi na apelację pozwani wnieśli o stwierdzenie nieważności postępowania z uwagi na niedopuszczalność drogi sądowej, ewentualnie o oddalenie apelacji i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie.

Na wstępie wskazać należy, że podnoszony przez stronę pozwaną zarzut nieważności postępowania nie był trafiony. Sąd Apelacyjny przyłącza się do dominującej linii orzeczniczej, która dopuszcza stosowanie do wierzytelności publicznoprawnych w drodze analogii przepisów o skardze paulińskiej. W wyroku z dnia 14 września 2017 r. (V CSK 664/16) Sąd Najwyższy przekonująco wyjaśnił, że roszczenia cywilnoprawne wynikają z różnych źródeł i może dojść do ukształtowania więzi o równym statusie między podmiotami pozostającymi, co do zasady, w stosunku braku równorzędności, a w rezultacie źródło wierzytelności nie może przesądzać o charakterze stosunku prawnego. Choć roszczenie powoda w sprawie o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną skierowane jest przeciwko kontrahentowi dłużnika wierzytelności publicznoprawnej, to przedmiot sporu i zaskarżenia stanowi nie ta wierzytelność, lecz czynność prawna dokonana pomiędzy dłużnikiem a osobą trzecią. Celem nie jest dochodzenie od osoby trzeciej wierzytelności publicznoprawnej i wwiązanie jej w stosunek publicznoprawny albo dochodzenie należności od dłużnika, lecz pozbawienie w stosunku do powoda skutku prawnego czynności, która doprowadziła do wyzbycia się przez dłużnika majątku. Podstawą faktyczną roszczenia jest zatem dokonanie czynności prawnej stanowiącej zdarzenie cywilnoprawne i nie można mówić o braku równorzędności stron, skoro osoba trzecia pozostaje poza ramami stosunku publicznoprawnego. Ochrona wierzytelności i możliwość prowadzenia egzekucji wierzytelności publicznoprawnej w stosunku do majątku osoby trzeciej objętego ubezskutecznonymi czynnościami jest dopiero konsekwencją uwzględnionego powództwa pauliańskiego. Powództwo z art. 527 k.c. ma charakter kształtujący, a więc stosunek cywilnoprawny pomiędzy wierzycielem a osobą trzecią zostaje ukształtowany w wyniku orzeczenia sądowego. Wierzyciel żądając ochrony swej sfery prawnej, opiera swe roszczenie na zdarzeniu prawnym, z którego wynikają konsekwencje cywilnoprawne określone w art. 527 i n. k.c., a więc realizuje swoje uprawnienie objęte normami prawa prywatnego. W konkluzji powyższych rozważań dojść należało do przekonania o nietrafności zarzutu braku drogi sądowej. Dodatkowo zauważyć wypada, że zarzut ten mógł zostać skierowany jedynie do zaskarżonej części wyroku (art. 378 §1 k.p.c.).

W dalszej kolejności wskazać należy, iż Sąd Okręgowy prawidłowo, z poszanowaniem reguł wyrażonych w przepisie art. 233 §1 k.p.c. ustalił stan faktyczny sprawy, co sprawiło, że Sąd Apelacyjny przyjął go za własny. Co istotne, ustalenia faktyczne nie stały się przedmiotem wniesionego środka odwoławczego, a nadto wyrok w części przesądzającej o istnieniu przesłanek do ochrony wierzyciela przed niewypłacalnością dłużnika uprawomocnił się ze skutkami przewidzianymi w art. 365 §1 k.p.c.

Za uzasadniony uznać należało zarzut obrazy prawa materialnego w postaci art. 527 §1 i 2 k.c. poprzez uznanie, że wierzyciel nie może w okolicznościach rozpoznawanej sprawy domagać się ochrony swojej wierzytelności poprzez skierowanie żądania także przeciwko pozwanym H. C. i M. C.. W całej rozciągłości zaakceptować należy pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2012 r. (II CSK 206/12), w świetle którego przeniesienie prawa własności w zamian za obciążenie jej ograniczonym prawem rzeczowym, zbliża taką czynność prawną do stypizowanej w k.c. umowy dożywocia (art. 908 i nast.). Nie ulega wątpliwości, że umowa dożywocia może być zaskarżona przez wierzyciela zbywcy - dożywotnika skargą pauliańską, co wynika też z przepisu art. 916 k.c., który ma charakter szczególny w stosunku do przepisów art. 527 i nast. k.c. Przedmiotem skargi jest cała tego typu umowa, tj. przeniesienie własności nieruchomości i obciążenie, a nie odrębnie, przeniesienie własności oraz jej obciążenie przez nabywcę prawem dożywocia. Jeśli zatem przeniesienie przez darczyńców na rzecz obdarowanej prawa własności nieruchomości nastąpiło w zamian za ustanowienie na ich rzecz służebności osobistej, to z punktu widzenia instytucji skargi paulińskiej stanowi ona jedną czynność prawną, a nie dwie niezależne od siebie czynności w postaci umowy darowizny i ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego. Dlatego też przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela zdefiniowana w art. 527 §2 k.c. powinna być odnoszona do całości czynności prawnej.

Wskazywaną wyżej „nierozzerwalność” zaskarżonej czynności dostrzegł wprawdzie w rozpoznawanej sprawie Sąd pierwszej instancji, lecz z faktu tego nie wyciągnął dostatecznych wniosków. Podkreślić w tym miejscu należy, że w przypadku zaskarżania umowy dożywocia na podst. art. 916 §1 k.c. koniecznym jest pozwanie zarówno nabywcy nieruchomości, jak i dożywotnika, co wynika z faktu, że skutek wyroku uwzględniającego powództwo będzie dotyczył obu stron umowy. O ile bowiem w przypadku „zwykłego” przeniesienia własności zbywca traci wszelki związek z przedmiotem umowy, o tyle w wypadku jednoczesnego ustanowienia na jego rzecz ograniczonego prawa na rzeczy, związek ten w dalszym ciągu jest zachowany. Zbywca (dłużnik) pozostaje zatem zainteresowany prawnym losem nieruchomości. Odmówienie w takiej sytuacji uprawnionemu z tytułu ograniczonego prawa rzeczowego uprawnienia do występowania w procesie, pozbawiłoby go jakiegokolwiek możliwości ochrony swoich praw.

Trafnie także podnosi strona powodowa, że skarżona czynność prawna prowadzi do pokrzywdzenia wierzyciela nie tylko z powodu wyzbycia się przez dłużniczkę składnika majątkowego, z którego mogłaby uzyskać zaspokojenie, ale także z racji obciążenia - w ramach świadczenia wzajemnego - całej nieruchomości służebnością osobistą skuteczną erga omnes, co powoduje, że możliwość przeprowadzenia skutecznej egzekucji w takiej sytuacji doznaje istotnego ograniczenia i ma wpływ na zakres ewentualnego zaspokojenia.

W następstwie powyższych rozważań Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że oddalenie powództwa względem H. C. i M. C. było niezasadne.

Konsekwencją zmiany wyroku co do meritum była konieczność modyfikacji rozstrzygnięcia o kosztach procesu, które po stronie powodowej ograniczyły się do wynagrodzenia radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, a o których orzeczono na podst. art. 98 §1 k.p.c. oraz §6 pkt 6 w zw. z §13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t. jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 461) w zw. z art. 99 k.p.c.

Biorąc pod uwagę powyższe okoliczności, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 §1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

Sąd Apelacyjny nie znalazł podstaw do odroczenia rozprawy apelacyjnej. Pilny wyjazd zagraniczny pełnomocnika strony pozwanej nie stanowi przeszkody do rozpoznania sprawy w rozumieniu art. 214 §1 k.p.c. Wystarczającym

powodem do odroczenia nie była także nieudokumentowana w żaden sposób choroba pełnomocnika substytucyjnego. Jak wynika z ogólnodostępnej witryny internetowej kancelarii pełnomocnika pozwanych, w kancelarii tej zatrudnionych jest kilkunastu prawników, co stwarza szerokie możliwości w zakresie zastępstwa procesowego.

Za podstawę rozstrzygnięcia o kosztach postępowania odwoławczego, które po stronie powodowej ograniczyły się do wynagrodzenia radcy Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (w postępowaniu apelacyjnym i zażaleniowym) przyjęto art. 98 §1 k.p.c. w zw. z art. 391 §1 k.p.c. oraz §2 pkt 6 w zw. z §10 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1800 ze zm.).

SSA Marek Boniecki SSA Regina Kurek SSA Anna Kowacz-Braun